

Simon Éva

Egy XIX. századi tanulmány margójára

„A jog egy nemzet századokon átívelő fejlődését fejezi ki”¹
Oliver Wendell Holmes

1890. december 15-én a *Harvard Law Review*-ban megjelent² Samuel D. Warren és Louis Brandeis *A magánszférához való jog* című cikke, amit Harry Kalven Jr. „minden idők legnagyobb hatású jogi tanulmányának” nevezett.³ Ebben a szerzők a magánszférához való jog önálló jogként való elismerésére tettek javaslatot.⁴ Felismerésük arra vonatkozott, hogy a magánszférába tartozó tények nyilvánosságra hozatala nem vagyoni kárt jelenthet a sérelmet szenvedett fél számára. A magánszférához való jogot – mai jogfelfogásunkhoz képest – igen szűk értelemben vizsgálták: kizárólag magánjogi jogviszonyokban, magánügyekre vonatkozó valós tények nyilvánosságra hozatalának szempontjából. A szerzők angol és ír jogesetek vizsgálatával, induktív módszerrel vezették le a *privacy*⁵ létezését a *common law*⁶ területén. A tanulmány híres definíciója szerint a magánszférához való jog az ember azon joga, hogy egyedül lehessen.⁷ Warren és Brandeis cikke diskurzus-megalapozó tanulmány lett, fogalmi rendszere a mai napig áthatja a jogelméletet és a jogalkalmazást.⁸

Warren és Brandeis definíciója a magánszféráról nagy hatással volt a jogtudományra, és további definíciós kísérletek sorát indította meg. Ken Gormley a magánszféra jogelméletét elemző cikkében négy csoportba sorolja a jogi definíciókat (Gormley 1992:

¹ „The law embodies the story of a nation's development through many centuries” (Holmes 1881: 1).

² Warren és Brandeis (1890: 193–220).

³ Kalven (1966: 327).

⁴ A tanulmány nyelvhasználatára alapján megállapítható, hogy Warren és Brandeis nem kezelik tényként a privátszférához való jogot, s annak a jogrendszerbeli elhelyezésére vonatkozó kísérletük sokkal inkább javaslatként értékelhető.

⁵ A *privacy* szó magyarra fordítása egy szóval nem lehetséges. A kontextustól függően jelentheti – többek között – az ember magánszféráját, személyes adatait, érzéseit, magánéletét és emberi méltóságát.

⁶ Az angolszász jogrendszer három szerkezeti egységből áll: a *common law*-ból (esetjog, bírói jogfejlesztés), az *equity*-ből (méltányosság) és a *statutory law*-ból (törvényen alapuló írott jog).

⁷ Az eredeti szöveg a *the right to be let alone* kifejezést használja. Ez a magyar fordításokban sokszor szerepel „az egyedül hagyatáshoz való jogként” is. A magánszférához való jognak az egyedülélthez való jogként történő definiálása talán örökre Warren és Brandeis nevéhez fog fűződni, annak ellenére, hogy a *the right to be let alone* kifejezést – mint a szerzők is utalnak rá – Thomas M. Cooley használta először, 1888-ban, *A Treatise on the Law of Torts on the Wrongs which Arise Independent of Contract* című könyvében. A személyi sérthetlenség fogalmát Cooley a következőképpen írja le: „a teljes sérthetlenség, ami egy embert megilleti, az a jog, hogy egyedül lehessen” (Cooley 1888: 29). A *Law of Torts* a magyar jogrendszerben a polgári jogn belül helyezkedik el. Leginkább a szerződésen kívüli károkozással kapcsolatos jogként lehet értelmezni.

⁸ A magánszférával kapcsolatos döntéseikben az Egyesült Államok bíróságai rendszeresen idézik Warren és Brandeis cikkét. A leghíresebb erre alapozott ítéletek többek között a következő esetekben születtek: *Melvin v. Reid*, 112 Cal. App. 285 Cal. App. 4. Dist., 1931, *Pavesich v. New England Life Ins. Co.*, 122 Ga. 190, 50 S. E. 68 Ga. 1905, *Daily Times Democrat v. Graham*, 276 Ala. 380, 162 So. 2d 474 Ala. 1964, *Barber v. Time, Inc.*, 348 Mo. 1199, 159 S. W. 2d 291 1942.

1337–1338). Az első kategóriába azok az elméletek tartoznak, amelyek a magánszférához való jogra mint az ember emberi mivoltának egyik kifejezőmódjára tekintenek. Ezek szerint olyan egyéni jogról beszélhetünk, amely az emberi létezés legfőbb alapja (Pound 1915). A második kategóriába azok a definíciók tartoznak, amelyek a magánszférához való jogra, mint az autonómia határain belül a személyiség morális szabadságára: a kifejezés, a gondolat és a döntés szabadságára tekintenek (Henkin 1974). A harmadik csoportba tartozó elméletek a magánszférához való jogot az ember azon jogának tekintik, hogy a róla szóló információáramlást korlátozza. (Westin 1967). Végül a negyedik kategóriába azok az elméletek sorolhatók, amelyek több alapvető elemre bontják a magánszférához való jogot.⁹

Gormley 1992-ben meghatározott négy klaszteréhez további három kiegészítés látszik szükségesnek. Először is – az információs társadalom kialakulása miatt – szükségessé vált a harmadik kategória módosítása. Az információáramlás korlátozása kiegészül az információkezelés korlátozásával. Az információs társadalomban az állam mellett a piaci szféra szereplői is a legnagyobb adatkezelők között vannak. Ma már az információáramlás korlátozása iránti igény rájuk is kiterjed, mégpedig nem kizárólag abban az értelemben, hogy ki milyen információt szerezhet meg, hanem arra nézve is, hogy a megszerzett információt kezelhetik-e, és ha igen, milyen célból. Az információáramlás automatizálása szempontjából nem kifejezett adatgyűjtésről beszélhetünk, hanem sokkal inkább a technikai eszközök működési sajátosságáról, ami feltétele a technikai eszközök használatának. Az információáramlás kontrollja tehát kibővül az információ kezelésének korlátozásával, hiszen a technikai megoldások egy részét nem lehetséges az adatáramlás nélkül használni.¹⁰ Gormley négy kategóriája mellett felállítható két további kategória is. Az ötödik csoportba azok a magánszférát értelmező elméletek sorolhatók, amelyek a magánszférához való jog túlméretezésére hivatkozva, a társadalmi érdekek felől közelítve vizsgálják e jogot. A redukcionista elmélet szerint a társadalmi érdek és az egyéni jogok egyensúlya szükségszerűen csökkenti a magánszférához való jog terjedelmét. A hatalmi kontroll csökkentésének módja az, ha az egyénnek a magánszférához fűződő joga is szűkül (Etzioni 2000, Reagen 1995). A hatodik csoportot azok az elméletek alkotják, amelyek szerint a magánszférához való jogot nem lehet és nem is szükséges egy definícióba sűríteni (Gormley 1992). Ezek szerint az elméletek szerint a magánszférához való jog esetében különböző jogokról beszélünk, amelyek egymástól viszonylag jól elválaszthatók, egységes definíciót találni rájuk lehetetlenség. Daniel J. Solove (2002) szerint a magánszférához való jog széles körű jogcsoportot jelent. Az ide tartozó különböző jogoknak nincsenek közös jellemzőik, csupán egyes aspektusaikban hasonlítanak egymásra.

A magánszféra 115 éve folyó jogtudományi definiálási kísérletei alapján megállapíthatjuk, hogy a magánszférához való jog kizárólag társadalmi formációban értelmez-

⁹ Ruth Gavison részben az információkontroll elméletét ötvözi a magánszférához való jog elemekre bontásával. Gavison a titkosság, az anonimitás és a magány hármast meghatározást használja (Gavison 1980). Gary L. Bostwick a pihenés, a menedék és a bizalmas döntés lehetőségét tartalmazó jogról beszél (Bostwick 1976).

¹⁰ Így például az internethasználat során az IP-címek továbbítása az internetezés feltétele. Természetesen léteznek technikai megoldások az automatizált információtovábbítás csökkentésére. Ezek az úgynevezett „privátszférát erősítő technológiák” (*Privacy Enhancing Technologies*).

hető, folyamatosan változó és korántsem jól körülhatárolható fogalom. Ezt igazolja az a tény is, hogy időről időre széles körben elterjednek a magánszférához való jogra vonatkozó egyes definíciók, ezeket azonban előbb vagy utóbb újabbak váltják fel. A meghatározások folytonos változása nem kizárólag a magánszférához való jog folyamatos átértelmezését jelenti, hanem sokkal inkább fogalmi körének folyamatos bővülését. A magánszférához való jog terjedelme, és így a definíciója is együtt változik a társadalmi és a technikai változásokkal.¹¹ Ha elfogadjuk ezt az állítást, akkor azt is mondhatjuk, hogy a Warren és Brandeis által alkotott definíció mind a mai napig helytálló. A kérdés csupán az, hogy a magánszféra mely aspektusára vonatkozóan.¹²

Amikor Warren és Brandeis megírták a „*The Right to Privacy*” című tanulmányukat, az Egyesült Államokban nem volt koherens elképzelés a magánszférához való jogról (Gormley 1992: 1343). A birtokháborításra és a testi sértésre kialakított jogvédelem áttételesen érintette a magánszférához való jogot, azonban kizárólag a magánszférához való jog megsértésére a *common law* nem nyújtott jogorvoslatot. Ha a bíróságok el is ismerték a magánszférához való jogot, akkor is szükség volt egyéb jogsértés együttes megállapíthatóságára. 1880-ban a *Newell v. Whitcher*¹³ perben a Vermonti Legfelsőbb Bíróság 225 dolláros kártérítést ítélt meg egy vak zongoratanárnőnek mentális szenvedései miatt, amelyek egészségkárosodáshoz vezettek. A zongoratanárnő hetente zongorórát adott az alperes lányának. Azokon a napokon az éjszakát az alperesnél töltötte, ahol külön szobában szállásolták el. Az egyik éjjel az alperes bement a szobába, leült az ágyára és szexuális aktusra kérlelte, amit a tanárnő visszautasított. Az incidens után a zongoratanárnő pert indított egészségkárosodása miatt, amit a birtokháborítási érzelmi sokk okozott. A bíróság ítéletében kimondta, hogy a felperes joga a magánszférához teljes és kizárólagos, és azt az alperes a *birtokháborítással* megsértette. Pustán a mentális szenvedésre alapozott kereseteket azonban a bíróságok általában elutasították. Így például a *Covington Street/railway Co. v. Packer*¹⁴ perben a bíróság részlegesen elutasította az apa keresetét, amelyet érzelmi szenvedéseire alapozott. James Packer nyolcéves fiát egy szerelvény elütötte, és a gyerek behalt sérüléseibe. A Kentuckyi Fellebbviteli Bíróság ítéletében kimondta, hogy a ténylegesen bekövetkezett károkon túl egyéb kártérítés

¹¹ Warren és Brandeis úgy látták, hogy a magánszférához való jogot veszélyezteti a kézi fényképezőgépek elterjedése. Westin (1966) a privátszférát fenyegető egyik legnagyobb veszélyt a megfigyelőeszközök elterjedésében látta. 1967-ben megjelent könyvében Westin a privátszférát veszélyeztető eszközök között már a számítógép-használat növekedését, az automatizált adatfeldolgozást és a számítógépes adatgyűjtést is említi. Az internet elterjedésében ugyancsak nagyon sok szerző látja a magánszférához való jog csorbulását (Agre és Rotenberg 1998). A technikai újdonságokra ugyancsak példaként szolgál a magyar adatvédelmi biztos 2003-ban megjelent közleménye, amely Warren és Brandeis fényképezésre vonatkozó aggályainak parafráziisa. Az adatvédelmi biztos hivatalból eljárást indított a mobiltelefon szolgáltatók hálózatain továbbított képes üzenetekkel kapcsolatban. Közleményében a vizsgálat megindítását így indokolta: „Ezen eszközök elterjedése és olcsóbbá válása miatt lehetővé válik az, hogy bárkiről tudta nélkül kép- és hangfelvételt készítsenek, és azt azonnal továbbítsák más személyek részére, vagy az interneten keresztül nyilvánosságra hozzák”. (1374/H/2003)

¹² A magánszférához való jog mint az egyedülállóhoz való jog definíciójának értelmezését is áthatja a magánszféra változó koncepciója. Warren és Brandeis a magánszférához való jogot kizárólag a magánügyek nyilvánosságra hozatalára alkalmazták.

¹³ *Sarah J. Newell v. J. C. Whitcher*, 53 Vt. 589 (1880).

¹⁴ *Covington Street/railway Co. v. Packer*, 72 Ky. 455 (1872).

nem jár, tekintettel arra, hogy a lelki szenvedés, amelyet egy másik ember fizikai sérülése okoz, a kár megítélésekor meghatározhatatlan.

A fényképezés elterjedésével egyre több képmás felhasználásával kapcsolatos perben kellett a bíróságoknak döntenie.¹⁵ Fél évvel Warren és Brandeis tanulmányának megjelenése előtt, 1890 júniusában a *Manola v. Stevens & Myers*¹⁶ perben a bíróság végzéssel tiltotta meg a képmás közzétételét. A felperes egy színész volt, aki egy jelenetben csak harisnyát viselt, akit az alperes és segédje titokban lefényképezett. A kereset arra irányult, hogy a bíróság tiltsa el az alpereseket a fotó közzétételétől. A perre Warren és Brandeis is hivatkozik: „Egy meglehetősen közismert eset állítólagos tényei, amelyek néhány hónappal ezelőtt egy alsóbíróság elé kerültek New Yorkban, közvetlenül megkívánták az arképek közzétételével kapcsolatos jogok mérlegelését, és annak a kérdésnek, hogy a törvény vajon ebben és más összefüggésekben el fogja-e ismerni és védeni fogja-e a magánélethez való jogot, hamarosan bíróságaink elé kell kerülnie megfontolás céljából.” (Warren és Brandeis 1890: 195–196).

Warren és Brandeis a természetjogra alapozva, a személyiség sérthetetlenségéből vezették le a privátszférához való jogot.¹⁷ Javaslatuk arra vonatkozott, hogy a magánszférához való jog megsértésével okozott lelki szenvedést önmagában is elismerjék szerződésen kívüli károkozásként. A precedensek újraértékelésével szintetizálták a magánszférához való jogot, amelyet kizárólag magánjogi jogviszonyokban vizsgáltak; egyáltalán nem foglalkoztak a magánszférához való jog közjogi vetületeivel. A magánszférához való jogot bárkivel szemben érvényesíthető abszolút szerkezetű jogviszonyként határozták meg. „Arra a következtetésre kell tehát jutnunk, hogy az így védett jogok – bármilyen legyen is valójában a természetük – nem szerződésből vagy különös bizalmi viszonyból eredeztethető jogok, hanem a világ ellenében érvényesíthető jogok” (Warren és Brandeis 1890: 213). Javaslatuk a magánszférához való jog büntetőjogi védelmére is kiterjedt, ami a magánszférához való jog önállóságának explicit elismerését jelenti. A magánszférához való jogot még a magánjogi jogviszonyokban is szűk értelemben, kizárólag a magánéletre vonatkozó valós állítások írásban – többnyire a sajtó útján, vagy egyéb módon – nagy nyilvánosság számára történő közzétételére vonatkozóan vizsgálták. A védett jogi tárgy jogorvoslati alapja nem a társadalom ítélete, mint a rágalmazás vagy a becsületsértés esetén (például a nevenségessé válás vagy a megvetés), hanem az az érzelmi szenvedés, amelyet a magánéletre vonatkozó tények nyilvánosságra hozatala okoz. Az érzelmi szenvedés reparációs elméletének megalapozásához Warren és Brandeis a szellemi tulajdonhoz fűződő jog megsértésére alkalmazott jogorvoslati rendszerrel állítottak fel analógiát. A szellemi alkotások nyilvánosságra hozatalával kapcsolatos jogsértéseket a bizonyítás érdekében nem a tulajdonjogra, hanem az ember

¹⁵ A képmás jogosulatlan közzétételére vonatkozó kereset már két évvel a cikk publikálása előtt a bíróság elé került. A bíróság eltiltotta az alperes fotóstúdiót attól, hogy karácsonyi üdvözlő lapként forgalmazza egyik ügyfele fotóját. A döntés – bár a képmáshoz fűződő tulajdonjogon alapul – részlegesen érintette a szerződésen kívüli károkozás és a bízalommal való visszaélés miatti jogorvoslati lehetőséget is. *Pollard v. Photographic Co.*, 40 Ch. Div. 345 (1888).

¹⁶ *Manola v. Stevens & Myers*, N. Y. Supreme Court, *The New York Times*, 1890. június 15., 18., 21.

¹⁷ A Georgiai Legfelsőbb Bíróság a tanulmány hatására (Turkington és Allen 2002: 39) a *Pavesich v. New England Life Ins. Co.* perben 1905-ben kimondta, hogy a privátszférához való jog a természetjogból fakad. *A right of privacy is derived from natural law... Pavesich v. New England Co.*, 122 Ga (1905).

személyiségének sérthetetlenségére vezették vissza. A személyiség sérthetetlenségének elve egy másik, már elismert büntetőjogi védelem alatt álló joghoz vezetett: a jó hírnév védelmének jogához rágalmazás és becsületsértés tényállásának esetén. Ahhoz azonban, hogy a magánszféra védelmének mint önálló jognak az elismerését megalapozzák, a két jogcsoport közötti különbséget – az analógia mellett: a védett jogi tárgy –, a nyilvánosságra hozott információ igazságtartalma alapján határozták meg. Míg a rágalmazás és a becsületsértés esetén a nyilvánosságra hozott információ igazságtartalmának hiánya tényállási elem, addig javaslatuk szerint a magánszféra védelméhez fűződő jog megsértésekor a nyilvánosságra hozott tény igazságtartalma indifferens, és jogorvoslat külön vagyoni kár bekövetkezése nélkül is elrendelhető. Warren és Brandeis arra a következtetésre jutottak, hogy a magánszférához való jog megsértésének szerződésen kívüli károkozásaként való elismerése a *common law* természetes fejlődésének eredménye: „A politikai, társadalmi és gazdasági változások együtt járnak új jogok elismerésével, és a *common law* – miközben örökifjú marad – kibővül, hogy megfeleljen a társadalom új igényeinek.” (Warren és Brandeis 1890: 193)

A magánszféráról való gondolkodás a XIX. század végén a diskurzus része volt. Az Egyesült Államokban már a XIX. század közepétől nagyarányú társadalmi, gazdasági és kulturális változások zajlottak. A vízvezetékek kiépítése, a tömegközlekedés kialakulása, továbbá az elektromosság, a telefon és sok más modern technikai újdonság átalakította a városi életet. Az ipari társadalom kialakulása – munkalehetőségek és jobb élet reményében – tömegeket vonzott a városokba.¹⁸ A vidéki élet biztosította a fizikai privátszférát, a városokba áramló tömegek azonban rossz életkörülmények között éltek, sokszor egész családok osztoztak egy szobán. A fizikai privátszféra megszűnésével egyidejűleg még a legszegényebb rétegek számára is átélhetővé vált egy másfajta privátszféra, a városi lét privátszférája, amelyben a szomszédok nem ismerték egymást, a mindennapi megfigyelés és ellenőrzés mint morális kontroll nem létezett. Simmel 1903-ban így írt: „[Ma] a nagyváros lakója »szabad«, szemben a kisváros lakosával, akinek életét a kicsinység és az előítéletek beszűkítik. A kölcsönös tartózkodás és közömbösség, ami a nagy körök szellemi életfeltételei közé tartozik, létrehozza az egyének függetlenségét. Ez sehol sem érződik oly erősen, mint a nagyváros sűrű tolongásában; csak a testi közelség révén válik ugyanis láthatóvá a szellemi távolság. [...] Ha feltesszük a kérdést, hogy az individualizmus e két, a nagyváros mennyiségi viszonyaiból fakadó formájának, az egyén függetlenségének és a személyes különösség kialakulásának mi a történelmi helye, akkor a nagyváros egészen új értéket kap a szellem világtörténetében” (Simmel 1903). A városi lét kialakulása az Egyesült Államokban a tömegtájékoztatást is átalakította, és olyan kulturális és gazdasági közösségeket hozott létre, amelyek új piacot jelentettek az újságoknak, és természetesen a hirdetőknél is. Az újságok száma radikálisan emelkedett. 1800-ban Amerikában összesen 24 napilap volt, 1860-ra ezeknek a száma 387-re emelkedett. 1880 és 1890 között már 625 napilapot adtak ki, a hetilapok száma pedig 7811-ről 13 559-re emelkedett. Míg 1850-ben a napilapok példányszáma

¹⁸ 1840-ben kevesebb, mint 2 millió ember, vagyis az amerikai összlakosságnak csupán 11 százaléka élt olyan településeken, ahol a lakosság lélekszáma meghaladta a 2500 főt. 1860-ban viszont már az összlakosság 20 százaléka, 1890-ben pedig már a lakosság 35 százaléka, összesen 22 millió ember élt városokban. Pember (1972: 6–7).

összesen 758 ezer volt, addig 1890-ben már több mint 8 millió példányban jelentek meg (Pember 1972: 10–12). Pember kutatásai szerint az amerikai sajtó már az 1830-as évektől kezdve folyamatosan átalakult, a kereskedelmi és a politikai hírek mellett a helyi ügyek is mind nagyobb publicitást kaptak. A század második felében megindult a tömegeket megcélzó, részben szórakoztató újságírás: a lapok hasábjain megjelentek a bűnügyi és egyéb szenzációhajhász hírek, a sport- és kulturális eseményekről szóló beszámolók, valamint a képregények.¹⁹ Ugyanakkor az üzleti és pénzügyi hírek is egyre több helyet foglaltak el a lapokban. A szombati és vasárnapi lapszámok kortárs irodalmi rovattal jelentek meg. A kulturális hírek között a színház- és hangversenykritikák mellett a szélesebb tömegeket célzó népszerű cirkuszokról is terjedelmes írásokban számoltak be a lapok.

A sajtó állapota feletti bánkódás általános jelenség volt a társadalmi elit és a konzervatív újságírók körében. Warren és Brandeis a magánzférához való jog mielőbbi elismerésének okaként ugyancsak a sajtó átalakulását jelölték meg: „A sajtó minden irányban átlépi a magántulajdon és a tisztesség nyilvánvaló határait. A pletyka többé nemcsak a restek és a gonoszok kenyere, hanem üzletté vált, amit ipari méretekben, pimaszul űznek. A szexuális kapcsolatok részleteit – kéjsóvár, sanda ízlések kielégítése érdekében – nyíltan terjesztik a napilapok hasábjain. Csupán azért, hogy az érzéketlen és lusta emberek elfoglalhassák magukat valamivel, hasábok tömegét töltik meg meddő pletykával, ami csak a háztartások belső köreibbe való illetéktelen behatolással szerezhető meg” (Warren és Brandeis 1890: 196).

Tanulmányukban kétszer is szerepel lábjegyzetben E. L. Godkinnek a *Scribner's Magazine* hasábjain 1890 júliusában publikált cikke, „*The Rights of the Citizen: to His Reputation (Az állampolgár jogai: jó hírnevéhez)*. A *Nation* főszerkesztője így írt: „[az újságok egy csoportja] a kíváncsiszkodást hatékony igénnyé, a pletykát piacképes áruvá alakította át [...]”.²⁰ Elbridge Adams 1905-ben az *American Law Review*-ben publikált tanulmányában Godkin cikkét jelölte meg Warren és Brandeis tanulmányának közvetlen forrásaként (Barron 1979: 887). Ennek azonban ellentmond a szerzők Elbridge cikkére reflektáló levelezése. Brandeis ezt írta Warrennek: „Emlékezetem szerint nem a Godkin-cikk, hanem javaslatod és a társadalmi magánzféra megsértésével szemben érzett, mélyen gyökerező irtózásod volt az, ami oda vezetett, hogy foglalkozni kezdtünk a kérdéssel.” Warren ezt válaszolta: „Természetesen igazad van a cikk keletkezését illetően” (Urofsky és Levy 1971: 302–303). Ezt támasztja alá több kutató véleménye, akik szerint a tanulmány megírásának hátterében Warren patrícus értékrendje állt (Westin 1966, Pember 1972, Barron 1979). Eszerint Warrent a sajtó bulvárosodása miatti felháborodása sarkallta arra, hogy felkeresse egykori évfolyamtársát és barátját, Louis Brandeist, hogy írják meg tanulmányukat. Egy másik elmélet szerint a cikk megírásának fő oka nem Godkin cikkében, és nem is Warrennek a tolakodó sajtóval szemben megnyilvánult

¹⁹ Az újságírásnak ezt a korszakát „sárga újságírásnak” (*yellow journalism*) nevezték. Az elnevezés eredete bizonytalan: jelenthette a sárga, azaz színes újságokat, amelyek a színes híreket, érdekességeket tállalták. Más kutatások szerint az első képregény, a *Yellow Kid* (Sárga Kölyök) főhősének a nevéből származik, akit a tizenkilencedik század első rendszeresen megjelenő képregény-karakterének tekintenek (Pember 1972: 14).

²⁰ Godkin – szemben a Warren és Brandeis tanulmányában megfogalmazottakkal – a megoldást nem a megfelelő jogi védelem kialakításában, hanem az emberek hozzáállásának megváltozásában látta. (Idézi: Solove és Rotenberg 2003.)

elitista hozzáállásában keresendő, hanem Warren személyes sértettségében. Louis Brandeis életrajzírója, Mason szerint a bostoni *Saturday Evening Gazette* időről időre nyilvánosságra hozta Warren magánéletének részleteit (Mason 1946: 70). A *Saturday Evening Gazette* 1890. június 7-i számában részleteket ugyan nem közölt, de rövid hírből tájékoztatást adott arról, hogy Samuel D. Warren és felesége esküvői reggelit adtak.²¹ Mason szerint az esküvőről szóló cikk annyira felháborította Warrent, hogy Brandeishez fordult. Bár egyes források szerint Warren lányának esküvőjéről tájékoztatott a lap,²² az életrajzi adatok szerint ez nem valószínű, hiszen Warren legidősebb lánya ekkor alig volt több 7 évesnél (Barron 1979: 893). A rövid hír valójában Warren unokahúgának esküvői reggelijéről számolt be.

A tömegtájékoztatás átalakulásához a társadalmi igények bővülése mellett a technika fejlődése is hozzájárult. A technika fejlődésével megindult a tömegtermelés a papírgyártás és a nyomdaipar területén is; az írógépek elterjedése átalakította a hírgyűjtést és a lapterjesztést egyaránt. 1884-ben az *Eastman Kodak Company* bemutatta legújabb termékét, egy kis kompakt fényképezőgépet, amely elég olcsó és elég egyszerűen kezelhető volt ahhoz, hogy széles körben elterjedjen. Ezzel a fényképezőgéppel az akkori fogalmak szerint már titokban is lehetett felvételeket készíteni.²³ Annak ellenére, hogy 1890-ben az újságok nemhogy fényképeket, de még grafikákat is csak alig-alig használtak illusztrációként, Warren és Brandeis felismerték a technológiában rejlő lehetőségeket, amelyek veszélyeztethetik a magánszférát: „Az újabb találmányok és gazdasági módszerek felhívják a figyelmet a következő lépésre, amit meg kell tenni a személyiség védelme érdekében. [...] Az azonnal elkészülő fényképek révén ugyanis a sajtó behatolt a magánélet, az otthonok szent és sérthetetlen területére.” A fényképezés új módszerével volt összefüggésben a már említett Marion Manola színésznő pere is. Warren és Brandeis a technikai fejlődésben látták a magánszférát veszélyeztető lehetőségek egyik fő forrását. A technikai fejlesztések eredményei mint a magánszférához való jogot veszélyeztető eszközök a magánszféráról szóló irodalom több mint egy évszázados történelmében folyamatosan jelen vannak; a technikai lehetőségek bővülése időről időre felveti a magánszférához való jog újraértelmezésének szükségességét. (Warren és Brandeis 1890, Westin 1966, Garfinkel 2000).

Warren és Brandeis – definíciós kísérletükön túl – azzal gyakorolták a legnagyobb hatást a jogelméletre, hogy a magánszférához való jog megsértésének szerződésen kívüli károkozásként való elismertetését szorgalmazták. A magánszféra megsértésére vonatkozó jogsértések elméleti alapjait hetven évvel később William L. Prosser fektette le. Tanulmányában a magánszférához való jog megsértését – szerződésen kívüli károkozásként – négy különböző típusú jogsértésként kategorizálta, amelyek közül Warren és Brandeis javaslata csak egyre vonatkozott, és áttételesen egy másikat is érintett. Prosser a kategorizálást négy különböző sértetti érdekre alapozza. Ezek alapján megkülönböz-

²¹ A *Saturday Evening Gazette* a bostoni közkönyvtár katalógusában szerepel, azonban jelenleg mikrofilmen nem olvasható. A 60-es években készült tanulmányok még mint eredeti forrásra hivatkoznak.

²² Ezt a jogtudományi pletykát *Privacy* című cikkével William L. Prosser alapozta meg (Prosser 1960: 383). Több privátszférával foglalkozó tanulmány (például Rosen 2000) is ezt használja forrásként.

²³ A „titokban való fényképezés” nem a fényképezőgép méretére utal, hanem arra, hogy a fényképezőgép használata igen egyszerű volt és már nem volt szükség arra, hogy a modell több másodpercen keresztül mozdulatlanul álljon.

teti (1) a felperes magánéletébe való beavatkozást; (2) a zavarba ejtő magánéleti tények közzétételét; (3) a felperes hamis színben való feltüntetését a nyilvánosság előtt; (4) a felperes nevének vagy képmásának felhasználását az alperes javára. (Prosser 1960: 389).

A magánéletbe való beavatkozással Warren és Brandeis nem foglalkoztak. Cikkük középpontjában a zavarba ejtő magánéleti tények közzétételére vonatkozó második prosseri csoport áll.²⁴ A tanulmány publikálása után a magánszférához való jogot a magánügyek nyilvánosságra hozatalával kapcsolatban először a *Brents v. Morgan*²⁵ perben mondta ki a Kentuckyi Fellebbviteli Bíróság. Az ügyben az alperes kiakasztott a felperes garázsára egy másfélszer két méteres papírt, amelyen az állt, hogy a díjbeszedő ott járt a pénzéért, és hogy a felperest megkímélik a további telefonhívásoktól, ha a boltban kifizeti a pénzt. A bíróság megállapította, hogy az alperes célja az üzenettel a megszégyenítés volt, hiszen az üzenetet minden járókelő könnyűszerrel elolvashatta, s ezzel egy magánjellegű ügy nyilvánosságra hozatalára került sor, ami súlyosan sérti a felperes magánélethez fűződő jogát, ezért a bíróság kártérítést ítélt meg a felperesnek. A leghíresebb, precedensül szolgáló ítélet 1931-ben született a *Melvin v. Reid*²⁶ perben. A felperes – leánykori nevén Gabrielle Darely – évekkel a per előtt prostituált volt, és egy híres gyilkossági ügyben gyanúsítottként tartották számon. A felmentő ítélet után felhagyott addigi életvitelével, férjhez ment és új életet kezdett olyan környezetben, ahol semmit sem tudtak a múltjáról. Az alperes hét évvel később „*A vörös kimonó*” címmel bemutatott egy filmet,²⁷ amely Gabrielle Darely életéről szólt, a nő leánykori nevét használva. A Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság hatályon kívül helyezte az alsófokú bíróság döntését, és ítéletében kimondta, hogy a privátszféra megsértése miatt peresíthető a felperes igénye, tekintettel arra, hogy a film bemutatása romba döntötte Gabrielle Melvin új életét avval, hogy új környezete előtt nyilvánosságra került életének már lezárt szakasza.

A Prosser által kialakított harmadik csoporthoz tartozik a felperes hamis színben való feltüntetése, amit Warren és Brandeis nem érintettek. A negyedik csoportba az olyan fajta jogsértéseket sorolják, amikor a felperes nevének vagy képmásának jogosulatlan felhasználása történik meg az alperes javára. Ezt az utolsó csoportot Warren és Brandeis is érintik a *Pollard v. Photographic Co.* és a *Manola v. Stevens & Myers* ügy kapcsán.

Warren és Brandeis a magánszférához való jog elismerésére vonatkozó javaslatukban a közzététellel megvalósuló jogsértések korlátait is számba veszik. A közzétételnek széles nyilvánosság előtt kell megtörténnie. A kártérítés megítélésének nem elegendő feltétele, ha a nyilvánosságra hozott tény csak egy másik ember vagy egy kisebb csoport számára válik megismerhetővé. Warren és Brandeis az írásbeliség hiánya esetében arra tesznek javaslatot, hogy csak akkor álljon fenn a keresetindítási lehetőség, ha a tény közzétételével okozott sérelmen kívül egyéb kimutatható kár is van.²⁸ A magánszféra meg-

²⁴ Ez az a fajta károkozási forma, ami azóta is a legkevésbé kidolgozott az Egyesült Államokban. Kalven szerint Warren és Brandeis csak egy *ad hoc* kategóriát adtak hozzá a privátszférához való jog értelmezéséhez. (Kalven 1966: 328).

²⁵ *Brents v. Morgan*, 221 Ky. 765; 299 S. W. 967; (1927).

²⁶ *Gabrielle Darley Melvin v. Dorothy Davenport Reid*, 112 Cal. App. 285; 297 P. 91; (1931).

²⁷ *The Red Kimono*. Rendezte: Walter Lang, némafilm, ff., 75 perc, 1925.

²⁸ „A jog többnyire nem biztosít semmiféle jóvátételt a magánszféra megsértése esetén, ha az szóbeli közlés útján valósul meg, és nem áll fenn konkrét károkozás. [...] A szóbeli kommunikációból származó jogsérelem általában olyan csekély, hogy azt a jog – a szólásszabadság érdekében – akár teljes mértékben figyelmen kívül is hagyhatja” (Warren és Brandeis 1890: 217).

sértéséhez vezető okozati körülmények tárgyalása során azonban „szóban vagy írásban” elkövetett jogsértésről beszélnek.²⁹ A jogsértés tényállásának további feltétele szerintük az is, hogy a közzétételnek magánügyekre kell vonatkoznia. Senki nem perelhet azért, ha általa nyilvánosságra hozott tényeket közölnek.

A magánszférához való jog „nem csupán azt a jogot foglalja magában, hogy az egyén megakadályozhassa hamis kép közzétételét a magánéletéről, hanem a magánszférájába tartozó dolgok bármilyen fajta lefestésének a megakadályozására való jogot is”. (Warren és Brandeis 1890: 218) A sérelmet szenvedett fél további sérelmeinek megakadályozása tehát elsődleges cél. A tanulmány bírálói gyakran felvetették azt a kérdést, hogy a keresetindítási lehetőség megfelelő jogorvoslat-e, tekintettel arra, hogy a sérelmet szenvedett személy további jogsértésnek teszi ki magát a per során (Kalven 1966: 338, Barron 1979: 881). „A magánszféra fenntartásához való jog nem tiltja meg semmiféle olyan anyagok nyilvánosságra hozatalát, amelyek közérdekűek vagy általános érdeklődésre tarthatnak számot.” (Warren és Brandeis 1890: 214) Prosser véleménye szerint a Warren család reggelijéről szóló beszámoló nem alapozott volna meg jogorvoslati lehetőséget. A *Sidis v. F-R Publishing Corporation*³⁰ perben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága kimondta, hogy egy átlagosan érzékeny ember számára nem kifogásolható ügyben akkor sem lehet perelni, ha az a felperes érzékenységet sérti. A *Melvin v. Reid* perrel összehasonlítva Prosser megállapítja, hogy létezik egy úgynevezett „morális teszt”, melynek alapján akkor van lehetőség kártérítésre, ha a magatartást a közönség nem tolerálja. A Warren család reggelije nem állja ki a tesztet.

A nyilvánosságra hozatal tilalma alól további kivétel a hatósági eljárások során elhangzott magánjellegű közlések, valamint a közszereplőkre vonatkozó információk közzététele. A közszereplők esetében két körülmény igazolja magánszférájuk korlátozását. Egyrészt a közszereplők maguk keresik a nyilvánosságot, vagyis önként mondtak le a privátszférához való jogukról. Másrészt személyiségük és a kapcsolataik nyilvánosak, ezért ezeket nem lehet magánügynek tekinteni. Warren és Brandeis a közszereplőkre vonatkozó korlátozásokat csak részlegesen vették figyelembe. A közérdeklődésre számot tartó eseményeket azonban jóval szűkebben értelmezték, mint a mai joggyakorlat, és a sajtónak az amerikai alkotmány első kiegészítésében foglalt jogát³¹ figyelmen kívül hagyták. Tanulmányuk azonban jelentősen hatott a sajtóra: a perelhetőség megalapozásával megindult a sajtó önszabályozásának kialakítása (Barron 1979: 922). A privátszféra megsértésével okozott kár megállapítására nézve semmiféle javaslatot nem fogalmaztak meg.

Warren és Brandeis tanulmánya viszonylag gyorsan bekerült a köztudatba, azonban a magánszférához való jog elismerésére másfél évtizedig várni kellett. 1902-ben a

²⁹ „A megvédendő magánszférába való behatolás ténye egyaránt jogellenes és egyaránt teljes mértékben megállapítható minden esetben, függetlenül attól, hogy maguk a motívumok, amelyek az elkövetőt rábírják a jogsértés szóban vagy írásban történő végrehajtására, önmagukban véve büntetendők-e vagy sem” (Warren és Brandeis 1890: 218).

³⁰ A *Sidis v. F-R Publishing Corporation*, 311 U. S. 711; 61 S. Ct. 393; 85 L. Ed. 462; (1940)

³¹ Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának első kiegészítése szerint (1791): „A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népnek a békés gyülekezéshez való jogát, valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.” (Kiemelés – S. É.)

*Roberson v. Rochester Folding Box Co.*³² perben egy fiatal lány fényképét a tudta és hozzájárulása nélkül liszt reklámozásához használták fel. A lány törvényes képviselője pert indított a lányt ért mentális és fizikai sérelmek miatt. A New York-i Fellebbviteli Bíróság négy szavazattal három ellenében elutasította a keresetet³³ azon az alapon, hogy a privátszférához való jog nem létezik.³⁴ Az elutasítás oka a precedens hiánya és a sajtó szabadságának védelme volt. A magánszférához való jog elismerésére vonatkozó társadalmi igény és a bíróságok elutasító ítéleteinek hatására a huszadik század elejétől kezdve számos államban törvényalkotásra került sor a privát szféra védelmének érdekében.³⁵ A szabályozás az újságokkal és a hirdetőkkal szemben biztosított védelmet. A törvények kimondták, hogy természetes személy nevének vagy képmásának kereskedelmi vagy reklámozási célból történő közzététele hozzájárulás hiányában kártérítési kötelezettséget von maga után.

1905-ben a Georgiai Legfelsőbb Bíróság a *Pavesich v. New England Life Insurance Co.*³⁶ per ítéletében már elismerte a magánszférához való jogot. A *Pavesich* ügy egészen hasonló volt a *Roberson* perhez: egy atlantai újságban a felperes képmását és nevét használták fel az alperes biztosításának reklámozására. A Georgiai Legfelsőbb Bíróság – elutasítva a *Roberson* perben hozott korábbi ítéletet – a felperes hamis színben való feltüntetése mellett kimondta, hogy a privátszférához való jog a személyes biztonságot és a személyes szabadságot is magában foglaló abszolút jog: „A személyes szabadság magában foglalja [...] a jogot az egyedüléléshez is. [...] Valaki képmásának a közzététele az illető hozzájárulása nélkül, egy reklám részeként, a hirdető üzleti érdekében sérti a privátszférához való jogát annak, akinek képmását sokszorosították, és ez kártérítésre ad alapot, anélkül, hogy egyéb kárt kellene bizonyítani.”

Az esetek eltérő megítélésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az Egyesült Államoknak nem egy, hanem ötvenegy különböző jogrendszere van: minden államnak egy, és szövetségi szinten még egy (Morris és Schwartz 1962: 70). Ezért semmi meglepő nincs abban, hogy a különböző bíróságok eltérő módon ítélték meg a magánszférát érintő ügyeket. A magánszférához való jog Warren és Brandeis meghatározása szerint nem vonatkozott a magánszféra alkotmányjogi vetületeire, így a kormányzattal szembeni jogérvényesítésre sem. A *common law* alapján felállított, a magánjogi jogviszonyokban érvényesülő magánszférához való jog az Egyesült Államokban nem a szövetségi Alkotmányon, hanem a bírói ítéleteken és az egyes államok törvényein nyugszik (Alderman és Kennedy 1997: 155). A szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó szabályozás álla-

³² *Abigail M. Roberson v. The Rochester Folding Box Company*, 171 N. Y. 538; 64 N. E. 442; (1902).

³³ 1899-ben az *Atkinson v. John E. Doherty & Co.* 121 Mich. (1899) perben a *Roberson* üggyhöz hasonlóan elutasították a keresetet egy szivarmárka reklámozásával kapcsolatban.

³⁴ Az alsóbbfokú bíróság ítéletében elismerte a felperes magánéletéhez való jogát. Az ítéletben Warren és Brandeis cikkét tévesen idézték: „Ez a [privátszférához való] jog nem létezett 1890 előtt, amikor varázslatos erővel és nem csekély képességgel a *Harvard Law Review*-ben (Vol. 4, 193 old.) egy cikk *Az állampolgár jogai: jó hírnevéhez* (sic!) címmel meg nem jelent.” A bírák feltételezésem szerint E. L. Godkinnak a *Scribner's Magazine*-ban megjelent cikkével keverték össze az idézett címet.

³⁵ California (1899), New York (1903), Pennsylvania (1903), Virginia (1904) és Utah (1909). Mind polgári jogi, mind büntetőjogi szankciók megállapítására sor került (Gormley 1992: 1354).

³⁶ *Pavesich v. New England Life Ins. Co.*, 122 Ga. 190; 50 S. E. 68; (1905).

monként eltérő. Így történhet meg, hogy voltak bíróságok, amelyek kártérítést ítéltek meg egyes ügyekben, míg azokhoz nagyon hasonló kereseteket más államok bíróságai elutasítottak.

Warren és Brandeis a privát szférához való jog folyamatosan módosuló értelmezésének alapjait fektették le. A *Harvard Law Review*-ban megjelent tanulmánynak a magánszféra védelmére vonatkozó jogtechnikai javaslati, a magánszférához való jog definíciója és annak tartalmi kifejtése a mai felfogás szerint túlságosan szűken határozza meg a magánszférához való jogot. Az a felismerés azonban, hogy a magánszférához való jog elismerése és ennek biztosítása érdekében jogi védelemre van szükség, valamint az a megállapítás, hogy a lelki szenvedés mint nem vagyoni kár önmagában elismerhető kártérítési alap, önmagában is elegendő ahhoz, hogy Warren és Brandeis tanulmánya „minden idők legtöbbet hivatkozott és legtöbbet értelmezett jogelméleti tanulmánya”³⁷ legyen.

Irodalom

- Agre, Philip E. – Rotenberg, Marc (1998): *Technology and Privacy: The New Landscape*. The MIT Press; Reprint edition.
- Alderman, Ellen – Kennedy, Caroline (1997): *The Right to Privacy*. First Vintage Books Edition.
- Barron James H. (1979): Warren and Brandeis. *The Right to Privacy*, 4 Harv. L. Rev. 193 (1890): Demystifying a Landmark Citation, *Suffolk University Law Review*, Vol. 13
- Bostwick Gary L. (1976): Comment. A Taxonomy of Privacy: Repose, Sanctuary, and Intimate Decision. *California Law Review*, Vol. 64
- Cooley, Thomas M. (1888): *A Treatise on the Law of Torts on the Wrongs which Arise Independent of Contract*. 2. kiadás. Chicago: Callaghan & Company.
- Ernst, Morris L. – Schwartz Alan U. (1962): *Privacy: The Right To Be Let Alone*. New York: The Macmillan Company.
- Etzioni, Amitai (2000): *The Limits of Privacy*. Basic Books.
- Garfinkel, Simson (2000): *Database Nation*. O'Reilly & Associates, Inc.
- Gavison, Ruth (1980): Privacy and the Limits of Law. *The Yale Law Journal*, Vol. 89.
- Gormley, Ken (1992): One Hundred Years of Privacy. *Wisconsin Law Review*, Vol. 92.
- Henkin, Louis (1974): Privacy and Autonomy. *Columbia Law Review*, Vol. 74.
- Holmes, Oliver Wendell Jr. (1881): *The Common Law*. Cambridge University Press: John Wilson & Son, Cambridge.
- Kalven, Harry Jr (1966): Privacy in Tort Law – Were Warren and Brandeis Wrong? *Law and Contemporary Problems*, Vol. 31.
- Mason, Alpheus Thomas (1946): *Brandeis: A Free Man's Life*. New York: The Viking Press.
- Pember, Don R. (1972): *Privacy and the Press*. University of Washington Press.
- Pound, Roscoe (1915): Interests of Personality. *Harvard Law Review*, Vol. 28.
- Prosser, William L. (1960): Privacy. *California Law Review*, Vol. 48.
- Reagen, Priscilla (1995): *Legislating Privacy: Technology, Social Values, and Public Policy*, University of North Carolina Press.
- Rosen, Jeffrey (2000): *The Unwanted Gaze*, New York: Random House.

³⁷ Turkington és Allen (2002: 38).

Simmel, Georg (1903): Nagyváros és a szellemi élet

http://www.filozofia.bme.hu/zg/KULT/SIMM-VAR.htm#_ftn1

Solove, Daniel J. (2002): Conceptualizing Privacy. *California Law Review*, Vol 90.

Solove, Daniel J. – Rotenberg Marc (2003): *Information Privacy*. Aspen Publishers, 2003.

Turkington, Richard C. – Allen Anita L. (2002): *Privacy Law, Cases and Materials*. West Group.

Urofsky, Melvin I. – Levy David W. (1971): *Letters of Louis D. Brandeis Vol. I. (1870–1907)*. Urban Reformer, State University of New York.

Warren, Samuel D. – Brandeis Louis D. (1980): The Right to Privacy. *Harvard Law Review*, Vol 4.

Westin, Alan F. (1966): Science, Privacy, and Freedom: Issues and Proposals for the 1970's. *Columbia Law Review*, Vol. 66.

Westin, Alan F. (1967): *Privacy and Freedom*. New York, Atheneum

Simon Éva

Simon Éva jogász, az ITTK munkatársa. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán diplomázott, jelenleg a *Cardozo Law School* ösztöndíjas kutatója. Kutatási területe az alapjogok érvényesülése az interneten. Ezen belül kiemelten foglalkozik a személyes adatok védelmével és a közérdekű adatok nyilvánosságával. Tanácsadóként részt vett számos, az információs társadalmat érintő hazai és európai uniós projektben. A *No Camera Csoport* alapító tagja, az *Internet Rights Forum* magyar delegáltja. A tanulmány megírásakor eMagyarország ösztöndíjban részesült.